

Марина МАРТИНОВИЋ*

ПРОСЛАВЕ ЈУБИЛЕЈА ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ – ПОТВРДА ВЛАДАРСКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ

Послије црногорских ослободилачких ратова 1876-1878. године, благодарети којима је Црна Гора на Берлинском конгресу (1878) и де јуре добила признање међународног суверенитета, и двоструко повећану територију (Подгорицу, Никшић, Спуж, Колашин, Барско и Улцињско приморје), а самим тим и излаз на море (Бар и Улцињ) услиједио је дужи период мирног развика у којему је црногорска држава доживјела свеопшти просперитет, ојачала административно-управне, војно-стратегијске, политичке, дипломатске, културно-просвјетне и привредне функције.

Након добијања међународног суверенитета и субјективитета, Црна Гора је своје послове са страним државама морала водити по начелима општег међународног права, утолико прије што јој је међународни положај обезбиједио ауторитете и код великих сила и код сусједних земаља, које су је сада гледале као стабилну државу и са којом су радо успоставиле дипломатске односе. У постберлинском периоду – од 1878. и током прве декаде 20. вијека у црногорској пријестоници Цетињу било је 12 иностраних посланстава или амбасада како се данас називају, европских и ваневропских земаља и то: Русије, Аустро-Угарске, Француске, Италије, Турске, Грчке, Бугарске, Србије, Њемачке, Енглеске, Сједињених Америчких Држава и Белгије. Да би се рад посланстава и боравак дипломатског особља одвијао у нормалним условима изграђени су на Цетињу објекти – за крај 19. и почетак 20. вијека највећма велелепни, који и дан-данас у архитектонско-урбанистичком склопу града плијене својом љепотом и имају значајне функције (користе се за смјештај националних институција и факултетских установа).

За потребе културно-просвјетних, војних и административно-политичких институција, које су конституисане у том периоду, саграђена су одго-

* Виши архивиста, Музеји Цетиње, Цетиње.

варајућа здања („Зетски дом”, 1884-1888; Војни стан, 1896; Престолонаследников дворац 1896; Владин дом, 1910. и др.), што је омогућавало да пријестонички живот у културно-просвјетном и забавном погледу пружа слику једне, иако минијатурне, европске метрополе, о чему су оставили аутентичне записе многи путописци, публицисти и научници, домаћи и страни, који су у великом броју и с великим интересовањем посјећивали Црну Гору и особито њену пријестоницу Цетиње. Град Цетиње је својим спољашњим изгледом остављао лијеп утисак на посјетиоце.

Градска кућа еволуира ка савременом изгледу и потребама. Сем здања за дипломатска предствништва и централне административно-управне функције, грађанство подиже нове куће и рестаурира старе, у складу с урбанистичким трендом и оновременим грађевинским критеријумима; куће добијају кровну конструкцију и ентеријер са савременом физиономијом. Само мањи број кућа задржава у употреби огњиште, а код већине унутрашњи распоред просторија по функционалности и опремљености намјештаја добија „европски изглед”. Ево како то поуздани хроничар, Павел Аполонович Ровински, који је у то вријеме био на Цетињу и имао прилику да као очевидац прати његово урбанистичко обликовање и еволуирање, описује:

„Послије Берлинског конгреса Цетиње добија други облик и физиономију. Мале приземне куће почеле су се подизати на један спрат; сламени кровови замијењени су тиглом, на крововима су се почели јављати димњаци – знак да су унутра, умјесто огњишта почеле пећи. Грађене су нове куће по европским обрасцима и укусу, с подијељеним особама за спавање, за трпезарију, за дневни рад, за примање гости и једна просторија с камином која је замијенила огњиште”.¹

О снабдјевености града трговачко-занатлијском и трговачком робом крајем 19. и почетком 20. вијека налазимо у литератури доста позитивних оцјена. Тако, на примјер, један други Рус – Михаил Петрович апострофира да је Цетиње добро снабдјевено производима с европског тржишта, почев од основних до најлуксузнијих предмета.²

Бржи урбанистички раст и модернизовање градске агломерације у цјелини, присуство дипломатског кора и перманентно повећање туристичког промета домаће и стране клијентеле, условили су не само бољу снабдјевеност пријестонице трговачком и занатском робом, већ и нагло подизање и унапређење културно-забавног живота на Цетињу. Црногорски двор, и свеколики живот везан за њега, био је главни нуклеус и подстицајни фактор за

¹ П. А. Ровинский: *Черногория в ее прошлом и настоящем*, Санкт-Петербург, Том I, 1888, стр. 54.

² М. Петрович: *По Черногории. Путешествия, впечатления и наброски. Очерк первый*, Москва, 1903, стр. 37.

културна збивања и окупљана. Крунисани пјесник и господар Никола Први Петровић Његош стварао је књижевни и културни круг у својем резиденцијалном мјесту на начин што је окупљао „извањце” и странце који су радо хрили у слободарску и слободну Црну Гору и доприносили њеном културно-просвјетном процвату. Књаз и краљ Никола је оснивао националне институције: Музеј, Позориште, Државну библиотеку, Архив – и све ове установе су неко вријеме, послје изградње позоришне куће „Зетски дом” (1884-1888), радиле у саставу Цетињске читаонице, основане још фебруара 1869. године.

Црногорски суверен се орођавао са познатим европским владајућим династијама, и на тај начин се мудро повезивао са водећим европским дворовима, удајући кћерке за велике књажеве династије Романових: 1889. године Анастасију-Стану за Николаја Николајевича Романова, а 1907. Милицу за Петра Николајевича Романова; Зорку (1883) за принца Петра Карађорђевића, каснијег краља Србије и Јелену (1896) за италијанског престолонаследника Викторија Емануела Трећег, будућег краља Италије, и 1897. године Ану за хесенског кнеза Франца Јосифа Батенберга, брата Александра Батенбега, владара на бугарском пријестолу. И синове је женио из угледних европских лоза: престолонаследника Данила Јутом Мекленбург-Стерлиц, кћерком престолонаследника пријестола Мекленбург, по преласку у православље – Милицом; књаза Мирка Наталијом Константиновић, унуком брата кнеза Милоша Јеврема; принца Петра Виолетом Вагнер, по преласку у православу конфесију – Љубицом.

Из наведених разлога су црногорског књаза и краља Николу Првог Петровића Његоша називали „тастом Европе”. Родбинске везе доприносиле су угледу и јачању државно-правног статуса и међународног положаја Црне Горе.

Упркос економским тешкоћама и недовољним новчаним потенцијалима, преношени су са европских дворова многи модели културног и раскошног живљења; чињени су покушаји стварања једног квалитетнијег културног амбијента на цетињском Двору, у чему се увелико успијевало. Владалачка породица књаза-краља-пјесника била је у првом плану. Династички култ је стваран к кроз културно-умјетничке програме цетињских и других црногорских позоришно-музичких институција и асоцијација, што се најрељефније огледа у проглашавању државних празника везаних за рођендане, имендане, дан вјенчања црногорског суверена и његове супруге и престолонаследника Данила и његове супруге. Поред ових тзв. „Државних светковина”, званично оглашаваних, с времена на вријеме, организоване су свечаности у част краљевића Мирка, покровитеља „Зетског дома”...

1 – ПРОСЛАВЕ КЊАЗА-КРАЉА НИКОЛЕ И ЊЕГОВЕ ПОРОДИЦЕ

Анализирајући полузванични државни орган *Глас Црногорца* (1873-1915), који је редовно нотирао свечаности посвећене рођенданима, именданима, крсној слави и другим празницима везаним за књажевски односно краљевски пар, и за престолонаследника Данила и његову супругу, као и културне садржаје и манифестације поводом њих, одржаване превасходно у позоришту „Зетски дом”, запажа се да су свечаности за дужи период с краја 19. и почетком 20. вијека искључиво одржаване у част поменутих чланова владарске породице. Ради добијања опште слике прославе јубилеја посвећиваних члановима књажевске-краљевске фамилије, навешћемо најважније културно-просвјетне манифестације посвећене њима у част, према подацима и писању *Гласа Црногорца*.

1. У част имендана Николе Првог, на Никољ-дан – 5. децембра 1890. одржана је „Свечана бесједа – са пјевањем и игранком”. У препуној дворани „Зетског дома”, у присуству престолонаследника Данила, министара и великодостојника црногорских, дипломатског кора и најотменијег грађанства Цетиња, Пјевачко друштво Цетињске читаонице, са диригентом Шпиром Огњеновићем на челу, отпјевало је црногорску химну *Убавој нам Црној Гори* (од Јована Сундечића), „у сол мађоре од Шульца за мушки збор, приредио је Р[оберт Толингер] у ремађоре за мјешовити збор”. Химна је испјевана „тачно и без афектације, да би најзамјерљивију публику потпуно задовољила”, закључује анонимни музички критичар – у ствари др Клеант Теодоридес.³ Химну су пратили на клавиру, четвороручно, Милена Огњеновић и познати виолончелиста Роберт Толингер,⁴ тада наставник музике (пјевања) средњих школа на Цетињу. Бесједу је поводом приређене свечаности одржао Јован Павловић, министар црногорске просвјете и црквених дјела. И остали програм био је врло садржајан: композицију Р. Толингера *У далеком Дренојољу* (одломак из *Балканске царице*) – Милена Огњеновић пјевала је „анђеоским гласом”, представљајући се као веома „вјешта и ријетка пјевачица”.⁵ *Тихо ноћи*, пјесму Јована Јовановића-Змаја, рекомпоновао је Толингер „за дует и фамађоре”, а пјевале су: Јелка Павловић, кћи министра Павловића, Милена Огњеновић, Милица и Љубица Ковачевић, по оцјени критичара „доста лијепо и тачно [...] све три имају музикалнога дара, а гласови су им лијепо интонирани и симпатични”, закључује музички критичар, који додаје да *Еј Косово*, нека врста рецита-

³ Др Душан Ј. Мартиновић: *Др Клеантес Теодоридес (1865-1895)*. – У: Портрети IV, Цетиње, 1991, стр. 94-99.

⁴ Др Душан Ј. Мартиновић: *Роберт Толингер (1859-1911)*. – У: Портрети III, Цетиње, 1990, стр. 7-39.

⁵ Глас Црногорца, XIX/1890, бр. 50, 8. XII, стр. [1].

тива за баритон „соло”, у ми бемол миноре, композиција Р. Толингера, „није онако занијела слушаоце, као што је то, по прилици, заслужила сама композиција”, иако је Ш. Огњеновић „учинио све што је могао”. За интерпретацију пјесме Радоја Рогановића-Црногорца *Црногорскоме војнику*, коју је компоновао Толингер „за мушки збор”, критичар вели да је „испјевана тачно и мелодично, како доликује и јуначким прсима наше пјевачке дружине и крјепкој природној снази нашег војника, тако да заслужује потпуно признање” – каже К. Теодоридес.⁶

Програм „Свечане бесједе” коју је приредила Цетињска читаоница 16. децембра 1890. поводом имендана престолонаследника Данила, чинио је овај садржај:

1. *Насљедников мари*, спјевао и компоновао Ш. Огњеновић – пјевао уз пратњу на клавиру мјешовити хор;
2. *Говор др Лазара Томановића*;
3. *Српска импровизација бр. 2*, од Толингера – свирао Р. Толингер;
4. *Што се боре мисли моје*, уз пратњу на клавиру пјевала Милена Огњеновић;
5. *Одломак из Харача*, од Ивана Мажуранића, декламовао Душан Јовановић, професор;
6. *Там ђдје сјоји...*, компоновао Ватрослав Лисински – пјевао мушки хор;
7. *Валса из Фаусџа*, од Гуноа, извео на виолини Фрањо Вимер,
8. *На ње мислим...*, пјевао женски хор уз пратњу клавира и тамбурице;
9. *Гусле* и
10. *У бој...*, од Ивана Зајца – пјевао мушки хор.⁷

Стручна критика је и о овом програму веома респектабилна. „Свечана бесједа”, како су онда називали културно-умјетничке приредбе и концерти ове врсте, је „испала сјајно, да сјајније није могла”. За Толигерову композицију Теодоридес констатује да је она „епохална за наше стране у погледу музике, пошто још никад до сад Црна Гора није имала таквога свјетскога капацитета, као што је Толингер, нити је чула онаква излива музикалних чувстава, каквима је био једино г. Толингер подобан да занесе све слушаоце”.⁸

Средином децембра 1891. „уочи Данилова дана” (имендана престолонаследника Данила), Друштво Цетињске читаонице приредило је „Свечану бесједу” у корист подизања споменика Симу Милутиновићу-Сарајлији, са овим програмом:

⁶ *Ibidem.*

⁷ Глас Црногорца, XIX/1890, бр. 51, 15. XII, стр. [4].

⁸ Клеантес Теодоридес: *Свечана бесједа*. – Глас Црногорца, XIX/1890, бр. 52, 22. XII, стр. [5]. Потпис: К... с.

- I ДИО: 1. *Црногорска химна* – пјевао хор Цетињске читаонице;
 2. *О Дику црногорској* Симе Милутиновића-Сарајлије – говорио др Лазо Томановић;
 3. *Sanilene*, од Голдешера и Гавота, од Попера – свирао на виолончелу Р. Толингер;
 4. *Пуџник*, од Петра Прерадовића – декламова проф. Филип Ковачевић;
 5. *Гусларску њјесму* – пјевао Илија Поповић;
 6. *Насљедников марш*, од Ш. Огњеновића – пјевао хор.
- II ДИО: *Школски надзорник*, од Косте Трифковића – извели ученици Гимназије и Богословско-Учитељске школе.
- III ДИО: *Игранка* – свирала Војна Капела на челу са Ф. Вимером који је пјевао *Дивна је Зеџа и Кучка зора из Балканске царице* – опере Дионисија де Сарно Сан Ђорђа.⁹

И децембра 1892. године – на имендан престолонаследника Данила организована је велика свечаност. У првом дијелу проф. Јово Љепава је говорио *Пуџ* Бранка Радичевића, и тумачио га; док је Јелена Мартиновић декламовала Змај-Јовину *Пјесму о њјесми*. Војна музика је изводила одговарајуће музичке секвенце. Игранка је, затим, трајала до два сата по поноћи. Испред позоришне зграде био је ватромет.¹⁰

У част имендана књаза и господара Николе Првог, „Друштво Цетињске читаонице и Горског вијенца” уочи Никољдана 1898. приредили су у „Зетском дому” свечану забаву са пјесмом и декламацијом и позоришном представом Трифковићеве шаљиве игре *Чесџиџам*. Послије је била игранка уз Војну музику.

Неколико дана доцније, поводом престолонаследниковог имендана, 16. децембра 1898, одржана је забава са игранком. Хор, под диригентском палицом капелника Франтишека Вимера, пјевао је разне пјесме, а као солисти су учествовали Јелена Мартиновић, др Ђорђе Марић и Ф. Вимер. Овом приликом, дилетанти су представљали Трифковићеву шаљиву игру *Пола воде, њола вина*. Послије је била игранка.¹¹

У част рођендана књагиње Милене, 23. априла 1899. два обједињена друштва – Цетињске читаонице и „Горског вијенца”, организовала су веом успјешну приредбу са игранком, чији је програм изгледао овако:

I

1. *Црногорска химна* – пјевао мушки хор;

⁹ Глас Црногорца, XIX/1891, бр. 52, 21. XII, стр. [2].

¹⁰ Глас Црногорца, XXI/1892, бр. 51, 19. XII, стр. [4].

¹¹ Глас Црногорца, XXVII/1898, бр. 51, 19. XII, стр. [4].

2. *Пригодни њоздрав*, од Радоја Рогановића – декламовала Зорка Павловић;
3. *Црногорац Црногорки*, од Ивана Зајца – пјевао мушки хор;
4. *Из моје домовине*, друга руковет од Стевана Мокрањца – пјевао мушки хор;
5. *Дјевојка на сџуденцу*, од књажевића Мирка, бас-соло – пјевао Никола Лековић;
6. *Ајкачи*, од А. Биро-а – пјевао мјешовито хор;
7. *Циџанске мелодије*, од Пабла де Сарасата – уз пратњу клавира свирао на виолини Нелиба;
8. *Бојна њјесма*, од Вилхара – пјевао мушки хор.

II

Шоља њеја, шаљива игра у једном чину, превео с француског Гига Гершић. Лица: *Барон Вилдел* – Никола Јауковић, *Бароница Вилдел* – Аргири Теодоридес, *Камуфле* – Јово Калуђеровић, *Јован, служа барнов* – * *.

Послије позоришне представе одиграна је игранка уз музицирање Војне музике.¹²

Уочи Митровдана 1899. године, у славу имендана књаза Мирка „Друштво Цетињске читаонице и Горског вијенца” уз пријатељско судјеловање Крсмановићеве позоришне дружине из Београда, приредили су у Позоришној згради „Зетски дом” свечаност. Послије наступања друштвеног хора, изведена је представа шаљиве игре *У цивили*, од Каделбурга. У другом дијелу свечане забаве дата је жива слика из *Пјесника и виле* Николе Првог. Глумац Миловановић је представљао „пјесника”, а г-ђа Крсмановићка – „вилу”. Цијела слика је испала врло добро и изазвала бурне овације аудиорија. Затим је слиједила игранка. Све вријеме су присуствовали књаз Никола са породицом. На Митровдан је Крсмановићева позоришна дружина извела драму *Зидање Скадра* домаћег писца Ђура Т. Перовића, оставивши веома снажан утисак.¹³

Поводом имендана књаза Николе Првог, уочи Никољдана 1899. године „Друштво Цетињске читаонице и Горског вијенца” приредило је забаву у „Зетском дому” „са одабраним програмом”. Позоришна дворана је била пуна најотменијег грађанства, које је дочекало Књаза и његову породицу с великим одушевљењем и овацијама. Свечаност је почела уобичајено *Црногорском химном*, након које је проф. Лазо Поповић одржао бесједу (изговорио „лијепи пригодни поздрав”). Иза тога је Пјевачко друштво отпјевало *Руску химну*. Касније је Крсмановићева позоришна дружина из Београда,

¹² Глас Црногорца, XXVIII/1899, бр. 17, 24. IV, стр. [3].

¹³ Глас Црногорца, XXVIII/1899, бр. 45, 30. X, стр. [3].

извела шаљиву игру *Позваћу мајора*, која је „код публике изазвала опште задовољство”. Свечаност је завршена живом сликом из *Балканске царице*. То је, према оцјени хроничара, било ремек-дјело вечери, захваљујући глумцу Миловановићу „који је ту слику вјешто инсценирао”. Прије саме слике изведен је кратки дијалог из потоњег чина *Балканске царице*...¹⁴

Поводом имендана престолонаследника Данила „Друштво Цетињске читаонице и Горског вијенца”, 16. децембра 1899. приредио је свечану забаву са игранком, којој је присуствовала читава књажевска породица. Свечаност је отпочела представом *Браћ и сестра*, која је „својом моралном и поучном садржином све слушаоце управ занијела”, констатује дописник *Гласа Црногорца*. Поред глумаца аматера Позоришне дружине Цетињске читаонице, главне улоге су тумачили професионалци – Михаиловић и Крсмановић из Крсмановићеве београдске позоришне трупе.¹⁵

Такође, крајем априла 1900. године цетињски дилетанти у заједници са Позоришном дружином Крсмановића организује свечану представу поводом рођендана књагиње Милене. Том приликом је представљен нов позоришни комад *Наход и Даница* или *Полазак цара Душана на Цариград* – историјска слика у три чина од Ф. Глочића. Комад је у цјелини добро одигран. Послије представе организована је игранка, на којој је први пут одиграна *Хе-мазурка* од књаза Мирка, па је присутног композитора – младог књажевића, публика бурно поздравила.¹⁶

Године 1900. одржано је прво званично прослављање годишњице ступања књаза Николе на владарски трон Црне Горе. Била је то четрдесетогодишњица његове владавине, поводом које су – по црногорским градовима, варошима и селима – одржаване скромне свечаности. Посебно је у пријестоници Цетињу обиљежена та годишњица. „Друштво Цетињске читаонице и Горског вијенца” приредило је веома садржајан и занимљив програм уочи никољадне:

- I ДИО:
1. *Химна* – пјевао друштвени хор, свирала Војна музика;
 2. *Поздравни говор* – командир Митар Б. Мартиновић, потпресједник Цетињске читаонице;
 3. *Пјесник и вила*, жива слика – извео глумац Миловановић;
 4. *Хеј њрубачу* – пјевао Хор Друштва Цетињске читаонице;
 5. *Пролог* од Миловановића – извео аутор,
 6. *Киша српских њјесама* од Вимера – свирао Војни оркестар;
 7. *Онамо, онамо*, жива слика – извео глумац Миловановић;
 8. *Славјанска игра*, од Дворжака – свирао оркестар.

¹⁴ Глас Црногорца, XXVIII/1899, бр. 51, 11. XII, стр. [3].

¹⁵ Глас Црногорца, XXVIII/1899, бр. 52, 20. XII, стр. [3].

¹⁶ Глас Црногорца, XXIX/1900, бр. 17, 29. IV, стр. [4].

II ДИО: Игранка: 1. *Оро*, 2. *Селјанчица*, 3. *Полка*, 4. *Француски кадрил*, 5. *Мазурка*, 6. *Зайлей*, 7. *Валс*. (Послије одмора:) *Зейско коло*, *Дамен њолка*, *Енглески кадрил*, *Чешворка*, *Француски кадрил*, *Шојши*, *Брза њолка*.¹⁷

Просторије позоришне куће „Зетски дом” биле су пуне публике из Цетиња и са стране – из других мјеста Црне Горе. Свечаности су присуствовали књажевски пар. Одушевљење понуђеним репертоаром било је до врхунца. Послије концертног дијела била је игранка, која је, према писању штампе, „текла у најбољем реду; играло се до три сата по поноћи!”¹⁸

Прослава четрдесетогодишњег јубилеја *Њежове свјетлости књаза (Altesse Serenissime)*, какву је титулу и званично носио, посебно је значајна стога што је та титулатура подигнута на степен *Њежово краљевско височанство књаз (Altesse)*. Признању ове владарске титуле претходиле су темељне политичко-дипломатске припреме и постигнута сагласност, прво код пријатељски наклоњених европских дворова, а затим и код осталих након што је улиједила циркуларна нота о новој титули управљена свим европским дворovima и владама, као одговор, на дан свечаности на Цетиње су приспјеле честитке адресиране са *Њежово краљевско височанство*. Акт подизања Црне Горе на ранг краљевине и њеног владара за краља био је од несумњивог значаја за међународни статус Црне Горе и њеног суверена. Улиједила су не само формална признања у међународној комуникацији већ и знатна признања и материјалне помоћи за предстојећу јубиларну 1910. годину!

У другој половини 1901. године одржано је неколико запажених светковина посвећених синовима књаза Николе. Октобра 1901 – у част имендана књаза Мирка приређен је концерт с игранком. „Концертни дио испао је одлично благодарећи г. капелнику Фр. Вимеру. Игранка је овога пута најбогатије посјећена; никад толико лијепог пола није било у ‚Зетском дому’; играле су се игре српске и стране. Игранка зачињена *Црногорским ором* и *Зейским колом*; милина је било виђети цвијет наше младости ухваћен у коло, у средини даме а око њих коло господе, коло складно и хармонично пјевају ‚У *Ивана ѓосјодара*’”. Присуствовали су књаз Никола, књагиња Ана Батенберг, књаз Мирко, принцеза Ксенија и бројни дипломати... За вријеме одмора организована је томбола.¹⁹

Два мјесеца касније, 16. децембра 1901, уз судјеловање путујуће позоришне дружине Д. А. Гинића, из Србије, „Друштво Цетињске читаонице и Горског вијенца” приредило је нову свечану забаву у част имендана престолонаследника Данила, са овим програмом:

¹⁷ *Луца*, Цетиње, VI/1900, св. XI и XII, стр. 687-688.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Глас Црногорца, XXX/1901, бр. 44, 27. X, стр. [3].

1. Драма *Хајдук Вељко Пејровић* (први чин);
2. *Онамо, онамо* (жива слика) и
3. Игранка.²⁰

Поводом имендана књаза Николе Првог, децембра 1902. приређена је уочи никољдана „Свечана забава са игранком“:

1. *Химна црногорска* – пјевао хор уз пратњу оркестра;
2. *Увертира* из *Норме*, од Белинија – извео оркестар;
3. *Там ђдје сѝоји*, од Ватрослава Лисинског – уз пратњу оркестра пјевао хор;
4. *Пјесма о њјесми*, од Ј. Ј. Змаја – декламовао П. Перовић;
5. *Увертира* из *Дон Жуана*, од Моцарта – извео оркестар;
6. *За дом*, од Абита – пјевао хор уз пратњу оркестра;
7. *Увертира* из *Фиџарове свадбе*, од Моцарта – извео оркестар;
8. *Драшко из Млејака* (одломак из Горског Вијенца) – пјеван уз гусле и приказан на сцени!²¹

Сличне представе извело је „Друштво Цетињске читаонице и Горског вијенца” средином 1903. године; прво је 16. јуна „у славу рођендана” престолнаслѣдника Данила у „Зетском дому” приредило свечаност са сљедећим програмом:

1. *Химна црногорска* – пјевао хор;
2. *Веселе жене виндзорске* – свирао оркестар;
3. *Ох, је л’ удаљен* – соло-сопран од Зајца;
4. *На Осѝрођу* – декламација;
5. *Барбиере ди Севилла* – свирао оркестар;
6. *Лијек ѝројив ѝуница* – интерпретација позоришног глумца Фотија Ж. Иличића;
7. Игранка.²²

Октобра 1903. организована је „Митровданска забава” у част покровитеља Цетињске читаонице књаза Мирка. На свечаности је проф. Живко Драговић говорио о *Значају сѝаре Зејше*. Свирана је *Црногорска химна*, а на самој игранци разна музика коју је изводио Војни оркестар. За вријеме паузе, уобичајено, приређена је и томбола.²³

„Никољданска забава”, посвећена књазу и господару Николи Првом, одржана у децембру 1903, била је масовно посјећена и успјешна, што се закључује и по укупно приређеном садржају:

1. *Црногорска химна* – пјевао хор;

²⁰ Глас Црногорца, XXX/1901, бр. 52, 22. XII, стр. [3].

²¹ Глас Црногорца, XXX/1902, бр. 49, 7. XII, стр. [4].

²² Глас Црногорца, XXXII/1903, бр. 27, 21. VI, стр. [3].

²³ Глас Црногорца, XXXII/1903, бр. 46, 1. X, стр. [3].

2. *Хајдук Вељко и Болан ми лежи* – пјевао хор Занатлијско-пјевачког и тамбурашког друштва под управом Франтишека Вимера;
3. *Дон Жуан (уверџира)*, од Моцарта – свирао оркестар;
4. *Медвјед*, шала у једном чину од Антона Чехова – играла ***;
5. *Свечано*, марш, од Менделсона – свирао оркестар;
6. *Жива слика* и;
7. *Игранка*.

И овој свечаности су присуствовали црногорски суверен и чланови његове породице.²⁴

Исте године, 17. децембра, поводом прославе имендана престолонаследника Данила – приређена је свечаност са сљећим програмом:

1. *Уверџира Норме, од Белиније*;
2. *Приморски најјеву*;
3. *Intermezzo russe*;
4. *Циџанин хвали своџа коња, од Ј. Ј. Змаја – декламовао М. Томовић*;
5. *Руковеш српских њјесама, од Ф. Вимера*;
6. *Жива слика Срби око џусала у XIX вијеку*;
7. *Игранка*.²⁵

Средином децембра 1904. у Цетињској читаоници органозивана је свечана забава са игранком у част имендана Николе Првог. У реализацији концепираног програма те свечаности, поред домаћих снага, учествовала је позоришна труппа Љубомира Мицића, из Београда. Програм је изгледао овако:

- I ДИО: 1. *Црногорска химна* – свирао Војни оркестар;
2. *Руковеш српских њјесама* – пјевало и свирало Занатлијско-пјевачко и тамбурашко друштво;
3. *Министарска криза*, шаљива игра у 1. чину – представљало Позоришно друштво Љ. Мицића;
- II ДИО: Игранка.²⁶

Године 1908. приређена је „Никољданска забава” у част имендана Књаза-Господара. Први дио свечаности се односио на *предавање о Босни и Херцеговини*, што се може довести у везу са анексијом Босне и Херцеговине, извршеном те године. Прегршт патриотских пјесама пјеван је и декламован.²⁷

* * *

²⁴ Глас Црногорца, XXXII/1903, бр. 51, 6. XII, стр. 3; бр. 52, 13. XII, стр. [3].

²⁵ Глас Црногорца, XXXII/1903, бр. 53, 20. XII, стр. [3].

²⁶ Глас Црногорца, XXXIII/1904, бр. 52, 18. XII, стр. [2-3].

²⁷ Глас Црногорца, XXXVII/1908, бр. 65, 8. XII, стр. [4].

Септембра 1911. године црногорски краљ Никола прославио је своју седамдесетогодишњицу. Централна прослава овог важног јубилеја ондашње Црне Горе повјерена је Цетињској читаоници. Она је, уз судјеловање Пјевачког друштва „Његош”, Краљевског народног позоришта и црногорске Војне музике, организовала свечану забаву са игранком у „Зетском дому”, чији је програм изгледао овако:

1. *Црногорска химна* – пјевало Друштво „Његош”;
2. *Син њиша, ошац одговара*, од Николе Првог – рецитовао Нико Хајдуковић;
3. *Била једном ружа једна* – пјевала Марија Вучићевић уз пратњу хармонијума;
4. *Ојклада*, шаљива игра од Н. Росена – извело Народно позориште;
5. *Пијмо вино*, од Николе Првог – извео хор Пјевачког друштва „Његош”;
6. *Српске и словенске композиције*, од А. Шантића – свирао Војни оркестар.

Послије концертног дијела слиједила је игранка.²⁸

Године 1912. приређена је 16. јуна „свечана забава с игранком и котиљоном” у част рођендана престолонаследника Данила. Тим поводом презентирани програм овако је изгледао:

- I ДИО:
1. *Химна* – пјевала Војна музика;
 2. *Косовка дјевојка*, жива слика – извели чланови Друштва Цетињске читаонице;
 3. *Уверџира* Лијепа Ана, од Копера – свирала Војна музика;
 4. *Сијело*, жива слика – извели чланови Друштва Цетињске читаонице;
 5. *Инијермецо* и *Бакарола*, из Хофманових прича од Офенбаха – свирала Војна музика;
 6. *Уверџира* из опере *Виљем Тел* – свирала Војна музика;
- II ДИО: Игранка.²⁹

* * *

Као што се види, крајем 19. и почетком 20. вијека прослављани су рођендани и имендани црногорског књаза-краља и господара и његових синова – Данила и Мирка, а такође и књагиње-краљице Милене. Почев од 1890. године из године у годину прослављани су ти датуми. Штавише, у првој деценији 20. вијека ти датуми су озваничени као државне светковине, што сазнајемо из званичних публикација – *државних календара*, који су уза-

²⁸ Глас Црногорца, XL/1911, бр. 42, 24. IX, стр. [2]; бр. 43, 1. X, стр. [2].

²⁹ Глас Црногорца, XLI/1912, бр. 26, 16. VI, стр. [3];

стопно излазили за Књажевину Црну Гору 1907-1910, па за Краљевину Црну Гору 1910-1913. годину. У овим календарима за *Државне свејковине* су проглашени:

- 11. јануар – дан рођења књагиње-престолонаследнице Милице;
- 22. април – дан рођења књагиње-краљице Милене;
- 17. јун – дан рођења престолонаследника Данила;
- 17. јул – имендан књагиње-престолонаследнице Милице;
- 25. септембра – дан рођења књаза и господара Николе Првог;
- 27. октобар – дан вјенчања књаза Николе и књагиње Милене;
- 6. децембар – имендан књаза и господара Николе Првог;
- 17. децембар – имендан престолонаследника Данила.

2. – ПРОСЛАВЕ ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ

Поред светковина о којима смо претходно говорили, било је у истом временском раздобљу и неколико јубилеја везаних за династију Петровић Његош, који су прослављани крајем 19. и почетком 20. стољећа.

Године 1896. прослављена је 200. годишњица династије Петровић-Његош.³⁰ Поводом тог великог државног и националног јубилеја Друштво Цетињске читаонице 12. јануара 1897. године одржало је за оно вријеме спектакуларну свечаност у „Зетском дому”. Програм је био врло богат и веома разноврстан:

- I ДИО:
1. *Црногорска химна* – свирала Војна музика;
 2. *Пригодна бесједа* – др Лазар Томановић;
 3. *Насљедник Данило*, марш од Ф. Вимера – свирала Војна музика;
 4. *Црногорском војнику*, пјесма од Радоја Рогановића-Црногорца, компоновао Роберт Толингер – соло пјевала Јелена М. Мартиновић уз пратњу на клавиру Ф. Вимера;
 5. *Нове српске композиције*, бр. 3 – извео на виолончелу Р. Толингер;
 6. *Мирко* (одломак из Граховог лаза, од Стевана Владислава Каћанског) – декламовао проф. Павле Поповић-Чупић.
- II ДИО:
- Игранка: 1. *Црногорско оро*; 2. *Полка Вијенац*, од Шебена; 3. *Валс Пајинеуро*, од Waldtenfel-а; 4. *Полка Виола*, од књаза Мирка; 5. *Четворка Американа*, од ***; 6. *Зетско коло* ***; 7. *Полка Новосвјетско цвијеће*, од Цицера; 8.

³⁰ А. Јовићевић: Ријеч уочи предстојеће прославе. – Глас Црногорца, XXV/1896. бр. 31, 27. VII, стр.[1-2]; бр. 32, 5. VIII, стр.[1-2].

Шојши ***; 9. *Валс Дунавски валови*, од Јована Иванишевића; 10. Полка *Марзарија* (даме бирају), од књаза Мирка; 11. *Мазурка Марија*, од Амброса; 12. *Српско коло* ***; 13. Четворка *Славјанка*, од Ф. Вимера и 14. *Шојши* ***.³¹

3. – ЈУБИЛАРНА 1910: ПРОГЛАШЕЊЕ КЊАЗА НИКОЛЕ ЗА КРАЉА И ЦРНЕ ГОРЕ КРАЉЕВИНОМ

Раније смо истакли да је 1900. године прослављен јубилеј педестогодишњице владавине књаза Николе, којом је приликом Књажевина Црна Гора подигнута на ранг краљевине, а њен владар – књаз Никола – добио је титулу Његово краљевско височанство. Ова светковина, иако прилагођена скромним могућностима државне касе, била је значајна као наговјештај помпезног златног јубилеја који ће се одржати 1910. године када је књаз Никола крунисан за краља, а црногорска држава проглашена за краљевину.

Јубилеј из 1910. године представља, несумњиво, изузетан догађај у црногорској историји. Том приликом Црна Гора је стекла уважавање и признање у међународним релацијама. Увелико повећала међународни углед и, самим тим, обезбиједила политички капитал за будући развој.

Величанствени јубилеј је одржан средином августа 1910. године. Одбор за прославу, састављен од најугледнијих личности: митрополит Митрофан Бан (предсједник), сердар Јанко Вукотић, војвода Гавро Вуковић, Марко Ђукановић, Лабуд Гојнић, др Божидар Перaziћ, Јован Матановић, Лазар Мијушковић, Живко Драговић, Ристо Поповић, Мило Дожић, Иво Калуђеровић, Славо Рамадановић, Медо Лукачевић, Филип Јерговић и Стефан Радосављевић,³² организовао је веома успјешно свеколику светковину, укључујући сами церемонијал, дочек бројних гостију, издавање пригодне споменице, јубиларног новца, поштанских марака, медаља, плакета и др.

Готово сви европски дворови послали су на Цетиње своје високе представнике да присуствују и увеличају славље. Никада до тада најмања европска пријестоница није одједном примила толико крунисаних глава. Дошао је италијански владарски пар – краљ Виктор и краљица Јелена, бугарски суверене Фердинанд са престолонаследником Борисом, српски престолонаследник Александар Карађорђевић, грчки Константин и Мекленбург-Стерлица Фридрих. Император Николај Други послао је као своје званичне опуномоћенике велике књажеве Николаја и Петра Николајевича Романове са супругама Анастасијом и Милицом. Султана је заступао Хилми-паша.³³ бројне су

³¹ Глас Црногорца, XXVI/1897, бр. 2, 11. I, стр. [4]; бр. 3, 18. I, стр. [3].

³² Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 14, 21. III, стр. [1].

³³ Уп. Анђе Капичић – Драгићевић; *Јубилеј 1910 – њедесећогодишњица владавине краља Николе 1860-1910*, Цетиње, 1989, стр. 27.

биле делегације из словенских и јужнословенских земаља. Читава Црна Гора је, тако рећи присуствовала преко својих племенских старјешина.

Прослава је најављена звонима са свих цетињских цркава и топовском канонадом из 101 оруђа. Цетињске улице – освијетљене новом електричном расвјетом са разнобојним лампионима, искићене цвијећем и славолуцима – остављале су импресиван утисак на стране и домицилне делегације. Посебно су била искићена велелепна новосаграђена здања страних дипломатских представништава. Пјевачке дружине и музичке капеле из разних јужнословенских крајева давале су посебан свечарски тон и штимунг.

Централна манифестација првог дана величанствене светковине одвијала се у новоподигнутој монументалној згради Владина дома, у чијој је импозантној сали, свечано украшеној и оплемењеној умјетничким сликама, извршена официјелна инаугурација црногорског краља.

На Обилића пољани одржан је дефиле 3.000 војника Црногорске војске у новим униформама.

Руски император Николај Други произвео је краља Николу у чин генерал-фелдмаршала Руске војске, што је било и посебно признање за црногорског краља! То високо признање је пратио чин уручивања златне маршалске палице; златног жезла опточеног брилијантима које је свечано уручио црногорском суверену његов зет Николај Николајевич, у име руског цара. Била је то својеврсна политичка и морална подршка црногорском Краљу, његовој династији и Црној Гори.

Уз куртоазне изразе уважавања и пријатељства према црногорској краљевини и присуство спектакуларном јубилеју преко високих политичких и државничких личности, међу којима и неколико крунисаних глава, краљ Никола и његова породица обасипани су од европских дворова мноштвом драгоцјених поклона.³⁴

У дане свечаности приређене су разне умјетничке изложбе неколико познатих италијанских сликара и вајара (Фајлутија, Зенара, Кашљара, Јераче, Зинденија и Роза),³⁵ и двојице црногорских сликара: Мила Врбице и Владимира Новосела.

³⁴ На примјер, краљици Милени је аустроугарски цар Франц Јозеф поклатио два пара расних коња са опремом, док су предсједник Француске Републике и турски султан поклатили краљу Николи по расног коња. Мноштво поклона разних друштава и појединаца из земље и иностранства чиниле су умјетничке слике, скупоцјене иконе украшене смарагдима, оружје умјетничке израде, вазе и посуђе украшене племенитим металима и драгим камењем итд. (Уп: Анђе Капичић-Драгићевић: *op. cit.*, стр. 33-34)

³⁵ *Ibidem*, стр. 32.

„Хрватско земаљско казалиште”, специјално за јубиларне свечаности, допутовало је из загреба и одржало шест представа почевши са слављениковом *Балканском царицом*.

О јубиларним свечаностима 1910. године – које су заинтригирале цијелу Европу – много је публициста; писали су многобројни извјештачи и репортери, објавили новинске напise и репортаже из црногорске повијести, вијести о јубиларним догађајима; при чему је све то праћено фотодокументацијом. Никада се до тада толико представника „седме силе”, публициста, научника и других знатижељника-ствараоца писане ријечи није окупило и написало о Цетињу и Црној Гори. Опширне вијести и информације са јубилеја објављивали су многобројни познати и високотиражни листови, од којих ћемо поменути само неке, најглавније: велики петербуршки лист *Новое время* и друге руске новине (*Россия, Свяш, Земштина*); високотиражне лондонске листове: *Дејли Њуз, Дејли Телеграф* и *Тајмс*; бечке новине: *Фатерланд, Нојес Винер Журнал, Ноје Фраје Пресе* и низ других; берлински лист *Локаленцајер* и *Фосове новине*; италијанске новине: *Трибуне, Ишалиа* и *Торнале д'Ишалиа*; пештанског *Лојда*, лајпцишког *Таџблаш*, *Варшавски дневник*, софијског *Прејорец*... И јужнословенске новине издашно су писале о јубилеју: београдска *Правда, Вечерње новости, Самоуправа, Београдске новине*; пожаревачки *Грађанин*, загребачки *Обзор, Наше јединство* (Сплит), *Народна одбрана* (Осијек). итд., итд. У већини ових листова, и у многобројним другим ненабројаним, објављени су надахнути текстови, писани са симпатијама, разумијевањем и дивљењем, што је умногоме доприносило угледу новоинагуриране краљевине, њеног владара, династије Петровић Његош и Црне Горе у цјелини.

4. – ОБИЉЕЖАВАЊЕ ЊЕГОШЕВИХ ГОДИШЊИЦА

4. 1. – ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦА СМРТИ (1901)

Познато је да су Његош и његово пјесничко дјело током дугогодишње владавине Николе Првог били запостављени. Послије смрти Петра Петровића Његоша, његово пјесничко дјело добијало је више признања изван Црне Горе него у њој самој. Први пут је у Црној Гори, колико нам је познато, обиљежена педесетогодишњица смрти великана 1901. године. *Глас Црногорца* је 13. октобра донио анонимни уводник под насловом „Послије педесет година”, у којему је, свакако уредник овог полуваничног органа црногорске државе, говорио о Његошу и његовим државотворним и националним идејама, истичући да његов геније „као сјајни метеор” кроз другу четврт 19. вијека „својом бесмртном пјесмом оживљава славну народну прошлост и расвјетљује грозну савременост” (*моје ѿлеме сном мртвијем сја-*

ва).³⁶ Шест дана касније, 19. октобра у Бајицама, у цркви Св. Јована пуној народа, одржана је литургија са парастосом „блаженопочившем господару”. И то је све!

Годишњица Његошеве смрти је обиљежена још у Тузли, Београду, Задру и Санкт-Петербургу. Доњотузланско српско црквено пјевачко друштво 20. октобра је приредило „бесједу” у дворани Српске основне школе; о животу и књижевном раду Његошевом говорио је Марко Славковић, народни учитељ, а наредног дана приређен је парастос у Саборној цркви на којему је пјевао локални Мјешовити хор.

Педесетогодишњицу Његошеве смрти обиљежило је, међутим, неколико оновремених периодичних публикација: београдско *Коло*, сомборски *Голуб*, задраски *Српски глас*, *Дубровник*, мостарска *Зора* и сремскокарловачко *Бранково коло*. Ове публикације објавила су свечане бројеве Његошу у част. Те године је и *Глас Црногорца* публиковао неке фрагменте из пера Данила Живаљевића и Андре Гавриловића, и неке библиографске информације.³⁷

„Српска академска омладина” у Санкт-Петербургу прославила је ову годишњицу „на најсавременији начин”: у Казанском сабору изјутра одржана је панахида, а увече у Словенском добротворном друштву свечана академија на којој је „предсједник омладине” говорио о великом пјеснику и државнику, биљежи *Глас Црногорца*.³⁸ У Казанском сабору говорили су посланик Новаковић, аташе Рајковић, секретар Спалајковић. Према новинским подацима, присуствовало је пуно уважених личности разних националности: Руса, Чеха, Словака и др. (гроф Игњатијев, генерал Норишкин и Васиљев, П. А. Ровински, предсједник Чешког друштва Новотни). На вечерњој академији „сала је била дупке пуна, а публика је заузимала ходнике и споредне собе. Говорили су Јанко Спасојевић и Марко Цемовић. Уз то је било рецитаторски и музички програм.”³⁹

4. 2. – ПРОСЛАВА СТОГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА (1913)

Запостављање Његошевог пјесничког дјела током педесетогодишње владавине потоњег владајућег из династије Петровић-Његош огледа се и у томе што све до прославе стогодишњице Његошевог рођења 1913. године није ни једанпут издато његово ремек-дјело *Горски вијенац*. Тада се први пут на Цетињу, у приватној књижари А. Рајнвајн, појавило на свјетлост да-

³⁶ *Послије њедесет њодина*. – Глас Црногорца, XXX/1901, бр. 42, 13. X, стр. [1].

³⁷ Глас Црногорца, XXX/1901, бр. 45, 3. XI, стр. [2-3].

³⁸ Глас Црногорца, XXX/1901, бр. 46, 10. XI, стр. [3].

³⁹ Глас Црногорца, XXX/1901, бр. 48, 24. XI, стр. [2-3].

на најбоље и најпознатије дјело ловћенског Прометеја.⁴⁰ И у Херцег-Новом, онда под аустроугарском влашћу, у приватној књижарници Секуловића објављен је *Горски вијенац*.

Иницијатива за прославу стогодишњице Његошевог рођења потекла је јуна 1912. године од др Николе Шкеровића и Душана С. Ђукића – уредника *Дана*, часописа за науку и књижевност. Они су пледирали за критичко издање Његошевих дјела. Истицали су да би прослављање стогодишњице пјесниковог рођења без јубиларног издања имају. Тврдили су да је Његошева отаџбина позвана прије осталих да поводом великог јубилеја изда комплетна Његошева дјела.

Након добијања сагласности на највишем мјесту, иницијатори су се обратили за сарадњу оновременим најпознатијим књижевним снагама: Јовану Скерлићу, Павлу Поповићу, Милану Решетару, Браниславу Петронијевићу и Марку Цару. Конципирано је критичко издање, тако да садржи: пјесникову биографију с најновијим подацима; студију о пјеснику; филозофију и религију пјесникову; необјављене пјесме; кореспонденцију пјесникову; коментаре; библиографију; попис остатака књига Његошеве библиотеке; нацрт његова споменика, факсимиле и фотографије. Овај – за оно вријеме веома озбиљни – пројекат претпостављао је позамашна финансијска средства у износу 5.000 перпера, што надлежни нијесу били у стању да обебиједе, па стога није ни дошло до реализације идеје о публикавању критичког јубиларног издања Његошевих дјела...

Иницијатива за одржавање јубилеја стогодишњице Његошевог рођења уродила је, ипак, плодом. Основан је Одбор за свечану прославу, у који су изабрани: митрополит Митрофан Бан, др Лазо Томановић, дипл. инж. Марко Ђукановић и професори Живко Драговић и Лазо Поповић. За јубилеј, предвиђен за 3. новембар 1913, сачињен је и реализован сљедећи програм:

У 6 сати изјутра прослава је оглашена са три топовска метка;

Градска музика је обишла град свирајући;

Град је био искићен заставама;⁴¹

⁴⁰ До 1913. године у Црној Гори је, на Цетињу, штампано неколико мањих Његошевих дјела: 1834. *Лиљек јарости и њурске* и *Пусићњак цетињски*; 1869. *Кула Ђуришића* и *чардак Алексића*; *Огледало српско*, са предговором проф. Филипа Ковачевића (друго издање 1895) и Његошеваа кола (из *Шћейана Малоџ* и *Горскоџ вијенца*) 1899. године.

⁴¹ Читав град, позоришна сала и дворана Владин-дом били су укусно декорисани. Улаз у „Зетски дом” је обиљежен траспарентом са исписаним Његошевим стиховима: „*Блаџо њоме ко довијек живи, имао се раишти и родити*”. Град са свим државним здањима; Орлов крш, Табља, Ловћен – уређени су по напријед утврђеном сценарију!

Специјална делегација (књаз Петар, бригадир Митар Б. Мартиновић, др Ст. Илић, члан Великог суда, Андрија Рађеновић и два угледна представника грађана Цетиња) положила је вијенац на гроб пјесников на Језерском врху;

У Цркви манастирској одржана је служба Божја и благодарење, којој су присуствовали: чланови Краљевске породице, „чиновништво у потпуној парадн”, грађанство, ученици свих школа са наставницима; почасна чета чинила је шпалир изпред Цетињског манастира;

У Владином дому одржана је свечана академија, на којој је музика интонирала Црногорску химну *Убавој нам Црној Гори*, а Хор Пјевачког друштва „Његош” побожну пјесму *Кол Словен*. У уводном слову, краљ Никола је између осталог, рекао:

„Као краљ црногорски, као нашљедник и синовац великог данашњег славленика, захвалан сам овоме збору и цијеломе српском народу на чувствима благодарности, љубави и дивљења, којима се одушевљавала срца његова синомена.

Као лав из зрмена, из давно умрле, из давно претпуњене вулканске коњлине њеђушке, излећио је Мој српци Раде да српски свијет љокријети у њеђовим идеалима и дужностима за извршење великог народног задатка. У душу му је вјеру улијевао за усрпјех, сабљу је ошпорио а љјесмом га је зазријевао.

Наш му се добри српски народ дивно одазвао.

Косово, рану њеђовог великог срца, му је излијечио, јер у дане синододишнице од њеђовог рођења шај му је народ Косово осветио.

Један духом велики народ није се могао љетише одужити духу највећег свога зенија.

Слава српскоме народу,

Слава Господару Црне Горе, Владици Раду!”⁴²

Затим је одржано још неколико бесједа. Митрополит Митрофан Бан говорио је о Његошевој религиозности (тј. његовом „хришћанском вјеровању”),⁴³ док је др Лазо Томановић говорио о Његошу као државнику, истичући његове историјске заслуге „на спољњем и унутрашњем плану” конституисања црногорске државе;⁴⁴ др Лујо Војновић говорио је, међутим, о универзалном значењу *Горског вијенца*, са којим је, како Војновић каже:

„наша књижевност коначно изашла из повоја епике у дескриптивну и аналитичку поезију”; то је дјело бесмртног пјесника, које садржи, по ријечима др Војновића: „горки миомирис горскога цвијета, и прекаљену природу људи сраслих са кршевима, и хумор нашега народа, и филозофске његове погледе на свијет, на његов муком освојени, грчевито завољени свијет,

⁴² Глас Црногорца, XLII/1913, бр. 52, 9. XI, стр. [2].

⁴³ *Ibidem*, стр. [2-3].

⁴⁴ *Ibid.*, стр. [3-4].

који себе не затајива нити презире ни под самим златним таваном млетачког двора, пред Тинторетовим Рајем и пред Веронезијевом апотеозом”.⁴⁵

(На крају су говорили још и Сафет-бег Махмутбеговић, из Метохије, официр К. Лучић и Црногорка г-ђица Стана Чукић.)

У „Зетском дому” је увече дата представа *Горскоџ вијенца*, коју су приредили ђаци средњих школа на Цетињу, у режији проф. Лаза Поповића. Уводну бесједу је одржао проф. Перо Богдановић.

Први Његошев јубилеј, поводом 100. годишњице његовог рођења, обиљежен је скромним академијама у Подгорици (о Његошу и његовом дјелу говорио је др Н. Шкерковић), у Никшићу (КУД „Захумље” је приказао неке одломке *Горскоџ вијенца*); у Пећи (предавање о Његошу одржао Душан Д. Вуксан и приказан *Горски вијенац*) и у другим мјестима. Српско академско друштво „Његош,, у Загребу, чији је предсједник био Цетињанин Гавро Милошевић, одржало је свечану академију којој је присуствовала делегација из Црне Горе. На свечаној академији је говорило неколико истакнутих универзитетских професора, културних и јавних радника (Павле Поповић, професор Београдског универзитета; Ђуро Шурмин и Фрањо Илешић, професори Загребачког свеучилишта, и др Николај Велимировић).⁴⁶

Одбору за прославу стогодишњице Његошевог рођења на Цетињу стигли су бројни телеграми из разних јужнословенских земаља; многобројне честитке од институција, појединаца и група грађана, и то:

- од „Матице словенске” из Љубљане;
- од Српског академског друштва „Његош” из Загреба;
- од „Српске читаонице” и „Хрватског дома” из Котора;
- од „Српског дома” и „Српске соколске жупе” из Херцег-Новог;
- од Управе Државне велике гимназије из Пећи;
- од Пожаревачког матурантског удружења „Његош,,;
- од матураната Которске гимназије;
- од Уредништва *Самоуправе* из Београда;
- од свештенства Доње Мораче;
- од арцибискупа барског;
- од Андра Николића, председника Народне скупштине, из Београда;
- од митрополита српског Димитрија, из Београда;
- од митрополита Гаврила Дожића, из Колашина;
- од муфтије црногорскога М. Карађузовића, из Бара;
- од Алексе Шантића и Светозара Ћоровића, из Мостара;
- од проф. Момчила Иванића, из Београда;
- од протођакона Филипа Радичевића, из Старог Бара;

⁴⁵ *Ibid.*, стр. [4].

⁴⁶ Глас Црногорца, XLIII/1914, 8. III, ШЗ-4Ћ; Српска застава, 1914, бр. 12, стр. [2].

- од Петра Љешњаревића, предсједника општине Битољ;
- од др Николића, из Београда;
- од протојереја Петра Икомановића, из Ниша;
- од командира А. Лакића, из Даниловграда;
- од командира М. Лекића, из Вирпазара;
- од Глигорија Шотића, из Пећи;
- од Михаила Милановића, из Сарајева;
- од чиновника и грађана: Мостара, Пећи, Прилепа, Андријевице, Бијелог Поља, Пљеваља, Даниловграда и Гусиња.⁴⁷

И у Прагу је одржана прослава стогодишњице Његошевог рођења 23. и 24. априла 1914. године. У „Златном граду” на Влтави присуствовале су црногорска делегација и српска делегација. На свечаној академији говорили су о Његошевом пјесничком стваралаштву познати чешки слависта др Јон Махал, српски књижевни историчар Јован Скерлић, професор Београдског универзитета и др Јанић, проф. Теолошког факултета из Београда. Уз то, одржане су и бројне пратеће манифестације – концерти, изложбе и др.⁴⁸ Чеси су прославили Његоша као да је био њихов пјесник и филозоф. Његошева прослава у Прагу била је, без сумње, и једна својеврсна манифестација словенске солидарности, иако јој нијесу присуствовале неке „Политичке области Чехословачке”, као ни Бугарско ђачко друштво „Седјанка” у Прагу, које је одбило позив јужнословенских студената да учествује на Његошевој прослави.

Према томе, прашка прослава Његошеве стогодишњице – из јужнословенске прешла је у словенску.

ЗАКЉУЧАК

Као што се из претходног излагања види, у Црној Гори није вршено прослављање појединих јубилеја династије Петровић Његош за вријеме њихове дуге теократске владавине и краткотрајне владе књаза Данила Првог. Очигледно, такве манифестације нијесу се могле одржавати због честих ратова и њихових посљедица. Тек за владавине књаза-краља Николе Првог и међународног признања црногорске државе и њеног територијалног проширења на Берлинском конгресу (1878), последије успјешно вођених ослободилачких ратова (1876/78), успједиле су честе годишње прославе рођендана, имендана, дана вјенчања чланова породице посљедњег црногорског суверена Николе Првог, што је кодификовано као државна светковина. Највеличанственија светковина одржана је 1910. године, у којој је

⁴⁷ Глас Црногорца, XLII/1913, бр. 52, 9. XI, стр. [5-6]; бр. 53, 16. XI, стр. [3].

⁴⁸ Глас Црногорца, XLIII/1914, бр. 23, стр. [3]; бр. 24, стр. [5].

Црна Гора проглашена Краљевином а књаз Никола крунисан за краља. Била је то још једна потврда династичке идеологије.

Године 1896. прослављена је двјестагодишњица династије Петровић Његош.

Прослава осталих јубилеја није било: ни родоначелника – владике Данила, ни осталих митрополита: Саве, Василија и Петра Првог. Штавише, и Петар Други Петровић Његош током 50-тогодишње владавине књаза и краља Николе Првог био је „запостављен”. Његово пјесничко дјело добијало је више признања изван граница Црне Горе, него у њој самој. Тек 1913. године, приликом стогодишњице рођења великог пјесника и филозофа, у једној приватној књижари на Цетињу (Антон Рајнвајна) штампано је његово највеће дјело – *Горски вијенац*, и одржана државна прослава којом је достојано обиљежена годишњица црногорског пјесничког горостаса! И у осталим градовима црногорским обиљежена је ова велика годишњица; посебно су запажене њене прославе у Никшићу и Подгорици.

У иностранству, напосе у Загребу и Прагу, одржане су величанствене прославе посвећене ловћенском Прометеју, које су приређене на високом нивоу и представљале су истовремено значајне манифестације – јужнословенске и словенске узајамности.

Marina MARTINOVIĆ

CELEBRATION OF ANNIVERSARIES OF THE PETROVIC NJEGOS DYNASTY – CONFIRMATION OF RULER'S IDEOLOGY

Summary

Celebration of certain anniversaries of the Petrović Njegoš dynasty was not performed in Montenegro in period of their long theocratic and short rule of Prince Danilo the First. Obviously, such manifestations could not have been held due to the frequent wars and their consequences. Only during the rule of Prince-King Nikola the First and after the international recognition of Montenegrin state and its territorial extension granted by Berlin Congress (1878), following the successfully waged liberation wars (1876/78) there were frequent celebrations of birthdays, St. patron's days, days of wedding of family members of last Montenegrin sovereign, Nikola the First, which were codified as state celebrations. The most magnificent celebration was organised in 1910 on occasion of pronouncing Montenegro for a Kingdom, when Prince Nikola was coronated for king. It was an additional evidence of dynastic ideology.

In 1896 two hundredth anniversary of the Petrović-Njegoš dynasty was celebrated.

There were no other anniversaries celebrated: not of the founder of the dynasty – Metropolitan Danilo, or of other metropolitans – Sava, Vasilije and Petar the First. Moreover, even Petar the Second Petrović Njegoš was “neglected” during the 50 years'

rule of Prince and King Nikola the First. His poetry had better recognition outside the Montenegrin borders, than in Montenegro itself. Only in 1913, on occasion of hundredth anniversary of birth of great poet and philosopher, his masterpiece – *Mountainous Wreath* was printed in a private book shop in Cetinje (of Anton Raynvain), and state celebration was held by which the anniversary of this Montenegrin literary giant was becomingly denoted! This great anniversary was also denoted in other Montenegrin towns; especially noted were the ones in Nikšić and Podgorica.

Abroad, especially in Zagreb and Prague, magnificent celebrations were held designated to Lovćen's Prometheus, organized on a high level and at the same time they represented significant manifestations – of South Slavonic and Slavonic mutuality.

